

Тема 3. Судження як форма мислення

3.1. Загальна характеристика суджень. Структура суджень

3.2. Прості судження. Категоричні судження. Логічна модальність в практиці юристів

3.3. Види суджень за кількісною і якісною характеристикою та їх співвідношення

3.4. Складні судження. Логічні сполучники в правових контекстах

3.5. Запитання та відповіді в практиці юриста

Ключові терміни та поняття: судження, суб'єкт, предикат, зв'язка, квантор, терміни суджень, прості і складні судження, атрибутивні і категоричні судження, судження з відношенням, судження існування, загальні судження, часткові судження, одиничні судження, модальні та достовірні судження, істинні та хибні судження.

3.1. Загальна характеристика суджень.

Структура суджень

Судження – це така форма мислення, яка розкриває зв'язок між предметом і його ознакою. Пізнаючи предмети і явища навколишнього світу, виділяючи в них певні ознаки, ми висловлюємо судження, наприклад: «Угода відбувається за погодженням сторін», «Економіка є базисом»; «Час – це гроші» і т. ін.

Судження – це думка, у якій стверджується наявність або відсутність властивостей у предметів, відношень між предметами, зв'язків між ситуаціями.

Судження є такою думкою, у якій при її висловлюванні дещо стверджується про предмети дійсності і яка об'єктивно є або істинною, або хибною, і при цьому неодмінно однією із двох.

Судження – в загальній (традиційній) або аристотелівській логіці означає форму мислення, в якій відображається різноманіт-

ність предметів і явищ, яким притаманні різні властивості й ознаки. Фактично всі ці визначення за їхніх різних мовних відмінностей – ідентичні.

Відповідно, за допомогою судження як форми мислення ми щось стверджуємо або заперечуємо про предмети і явища об'єктивного світу. Кожне судження логічно оцінюється на істинність чи хибність. У загальній логіці істинним вважається судження, яке адекватно відображає дійсність, відповідає їй, а хибним – судження, що не відповідає дійсності, неадекватно відображає її.

Судження складається із **суб'єкта, предиката і зв'язки**. *Суб'єкт* – це те, про що йдеться у судженні; не сам предмет дійсності, а поняття про предмет думки (позначається літерою **S**). *Предикат* – це те, що мовиться у судженні про предмет думки; поняття про те, що стверджується або заперечується про предмет, виражений суб'єктом (позначається літерою **P**). Зв'язка в судженні є відображенням зв'язку, існуючого між предметом думки і певною властивістю; зв'язка установлює, належить чи не належить предметові судження властивість, яка мислима в предикаті. *Зв'язка* виражається такими словами, як «є», «не є» тощо.

3.2. Прості судження.

Категоричні судження. Логічна модальність

Судження може складатися з одного суб'єкта і одного предиката або з кількох суб'єктів і предикатів. Тому структура суджень неоднакова, вона різна у різних видах суджень.

За складом суб'єкта й предиката судження поділяються на прості та складні.

Простим називається судження, яке складається з одного суб'єкта і одного предиката.

Прості судження, залежно від того, що вони відображають, властивість чи відношення, поділяються на атрибутивні судження і судження з відношенням, судження існування. Приклад атрибутивного судження: «Норми права мають примусовий характер», $S \in P$.

Атрибутивним судженням називається таке судження, в якому стверджується або заперечується належність предмету певної властивості чи ознаки.

Судження існування (екзистенціальні судження – від латинського слова *existencia* – існування) – це судження, в яких ствер-

джується чи заперечується сам факт існування або неіснування предмета.

Категоричними є судження, в яких щось стверджується чи заперечується в безумовній формі; в них стверджується чи заперечується належність предмету певної властивості або ознаки.

Судження з відношенням – це судження, що відображає відношення між окремими предметами або їхніми ознаками. Структура суджень із відношенням може бути виражена формулою « $a R b$ », де a і b – це поняття про предмети, а R – відношення між ними. Читається ця формула так: «Між предметами a і b існують відношення R ».

При поділі суджень за модальністю розрізняють об'єктивну та логічну модальність.

За *об'єктивною модальністю*, тобто залежно від того, якого характеру зв'язок (можливий, дійсний чи необхідний) відображає судження, розрізняють судження *можливості, дійсності й необхідності*.

За *логічною модальністю* судження поділяються на *проблематичні (імовірні) й достовірні*.

3.3. Види суджень за кількісною і якісною характеристикою та їх відношення

За якістю судження бувають *ствердні й заперечні*.

Ствердним називається судження, яке відбиває наявність у предмета якоїсь ознаки.

Заперечним називається судження, в якому йдеться про відсутність у предмета якоїсь ознаки.

Заперечними є також судження, в яких заперечення «не» стоїть безпосередньо перед суб'єктом, тобто судження, що має структуру «не $S \in P$ ».

Прикладом таких заперечних суджень є: «Не податок це», «Не Іваненко був у Петренка» тощо. Ці судження слід відрізнити від ствердних, суб'єктами яких є заперечні поняття.

За *кількістю* судження бувають *одиничні, часткові й загальні*.

Одиничним називається судження, в якому щось стверджується чи заперечується про один предмет.

Частковим називається судження, в якому щось стверджується або заперечується про частину предметів класу.

Загальним судженням називається судження, в якому щось стверджується або заперечується про всі предмети класу.

Оскільки кожне судження володіє певною якістю і кількістю одночасно, то зазвичай користуються об'єднаною класифікацією суджень за кількістю та якістю:

1. Загальноствердні (А);
2. Загальнозаперечні (Е);
3. Частково стверджувальні (І);
4. Частково заперечні (О).

Одиничні судження при використанні їх в умовиводах прирівнюють за кількістю до загальних суджень, оскільки в одиничному судженні, як і в загальному, говориться про весь клас, виражений суб'єктом.

Між судженнями *A, E, I, O* існують такі відношення: *а) відношення протилежності (контрарності), б) відношення підпротилежності (підконтрарності), в) відношення суперечності (контрадикторності) та г) відношення підпорядкування, відношення еквівалентності.*

Відношення між судженнями *A, E, I, O* прийнято відображати в логіці у вигляді «логічного квадрата».

3.4. Складні судження.

Логічні сполучники в правових контекстах

Складним називається судження, яке складається з кількох простих суджень. Так, судження «Право є наукою» є простим, у ньому наявний один суб'єкт («право») і один предикат («наука»). Судження ж «Рішення правління має бути законним і обґрунтованим» – це судження утворене з двох простих: «Рішення правління має бути законним» і «Рішення правління має бути обґрунтованим».

Складні судження утворюються з простих за допомогою логічних сполучників: «Якщо... то», «і», «або» та їм рівнозначних.

До складних належать судження *заперечення, умовні, єднальні, розподільні, еквівалентні.*

Судження *заперечення* може належати як до складних, так і до простих суджень, оскільки має одиничний зв'язок «не є правильним, що ...».

Умовним (імплікативним) називається складне судження, утворене з двох простих суджень, що перебувають у відношенні

підстави і наслідку, пов'язаних за допомогою логічного сполучника «якщо... то».

Умовне імплікативне судження істинне тоді, коли підстава А – істинна і наслідок В – істинний, або коли А і В – хибні. Якщо А – істинна, В – хибна, то імплікативне судження хибне.

Єднальним (кон'юнктивним) називається судження, суб'єкту якого належать усі зазначені предикати.

Єднальні судження утворюються з простих за допомогою сполучника «і». Позначається цей сполучник знаком л. Структуру кон'юнктивного судження записують у вигляді формули $S \in P_1 \text{ і } P_2 \text{ і } P_3$.

Отже, складне кон'юнктивне судження є істинним лише тоді, коли А і В – істинні.

У законодавстві і юридичній науці кон'юнктивне судження виражається не тільки сполучником «і», але й іншими сполучниками і словами такими як «але», «а», «також».

Розподільними (диз'юнктивними) судженнями називаються судження, утворені з простих, за допомогою поєднання їх логічним сполучником «або».

Розрізняють два види розподільних суджень: розподільно-виключаючі (судження строгої диз'юнкції) та єднально-розподільні (судження слабкої диз'юнкції).

Еквівалентними називаються судження, утворені з простих, за допомогою з'єднання їх логічним сполучником «Якщо..., і тільки якщо, то...».

Судження еквівалентні, якщо вони одночасно істинні або одночасно хибні. Якщо два судження перебувають у відношенні еквівалентності, то не може бути, щоб одне з них було істинним, а друге – хибним.

3.5. Запитання в практиці юриста

Кожне судження пов'язане із запитанням, оскільки воно є відповіддю на котресь із них, а відтак до будь-якого судження можна поставити запитання. Незважаючи на те, що вони не мають істинісного значення, до них теж ставляться формальні вимоги, завдяки дотриманню (недотриманню) яких запитання є логічно *коректним* (*некоректним*).

Запитання характеризуються своєю формою. Розрізняють сильну та слабку форми запитання. Запитання *сильної форми* вимагає отримання всіх можливих відповідей на нього. Натомість запитання *слабкої форми* вимагає принаймні однієї з можливих відповідей.

Запитання, на яке можна дати істинну відповідь, тобто відповідь на яке є істинним судженням, називають *логічно коректними*. Натомість запитання, на які неможливо правильно відповісти, називають *логічно некоректними*, у яких виділяють *тривіально некоректні*, – тобто такі, на які неможна дати жодної відповіді.

Під час формування некоректного запитання допускають такі логічні помилки:

- запитання не відповідає вимогам синтаксису та семантики мови, в якій воно формується;
- запитання сформовано нечітко та багатозначно;
- запитання сформоване з неповних термінів тощо.

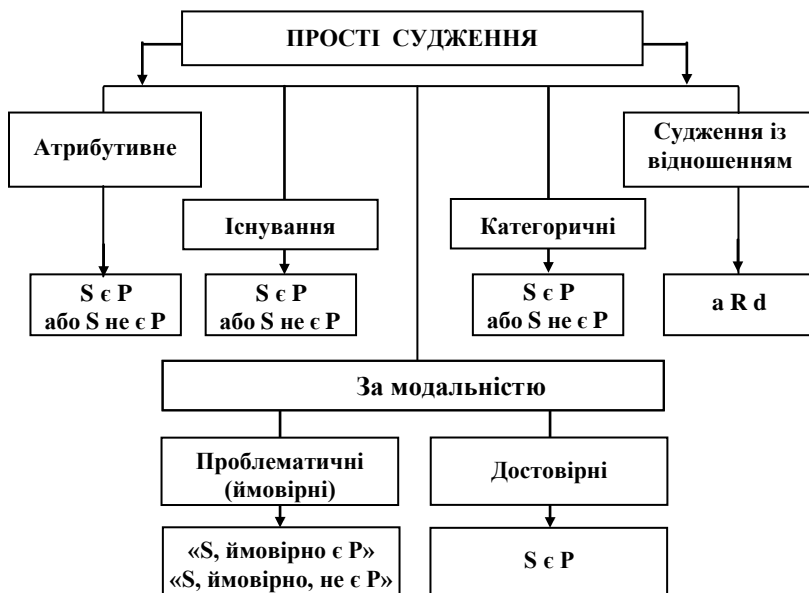
До логічно не коректних запитань належать також «риторичні запитання».

Таблиці та схеми

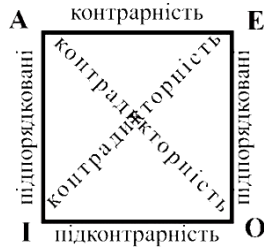
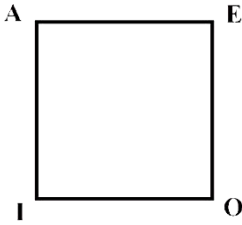
Питання 3.1

Питання 3.2

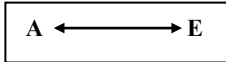

Питання 3.3

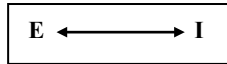
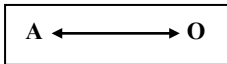

Відношення між судженнями

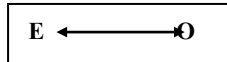
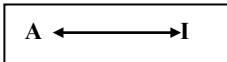
Відношення протилежності (контрарності)

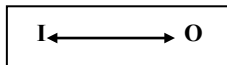
Відношення суперечності (контрадикторності)

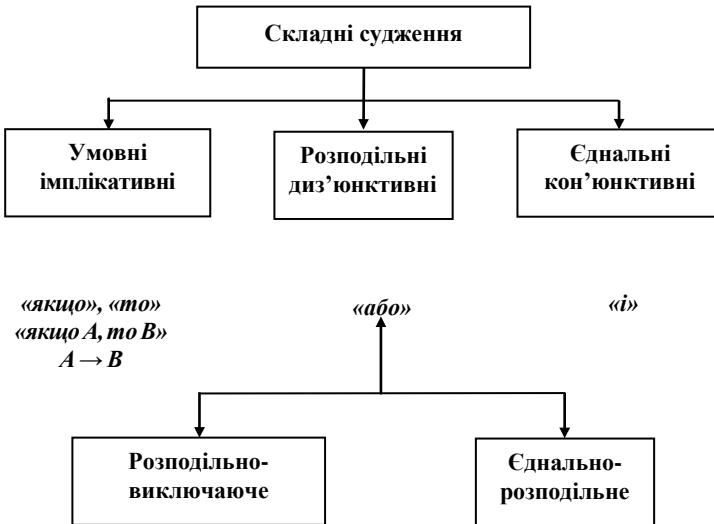

Відношення підпорядкування

Відношення підпротивності (підконтрарності)

Таблиця істинності умовних (імплікативних)

A – підстава	B – наслідок	$A \rightarrow B$ імплікація
і	і	і
і	х	х
х	і	і
х	х	і

Таблиця істинності єднального (кон'юнктивного)

A – підстава	B – наслідок	$A \wedge B$ кон'юнкція
і	і	і
і	х	х
х	і	х
х	х	х

**Таблиця істинності розподільно-виключаючого
(строкої диз'юнкції) судження**

A – підстава	B – наслідок	$A \vee B$ кон'юнкція
і	і	і
і	х	і
х	і	і
х	х	х

**Таблиця істинності єднально-розподільного
(слабкої диз'юнкції) судження**

A – підстава	B – наслідок	$A \vee B$ кон'юнкція
і	і	х
і	х	і
х	і	і
х	х	х

При формулюванні запитань слід враховувати культурний рівень особи та її знання нормативно-правових актів

Правильне запитання –
це питання, на яке в принципі можливо дати правильну відповідь

Неправильне запитання –
це питання, на яке неможливо дати правильну відповідь

Точність – це ступінь відповідності чому-небудь. Точний – повністю відповідає об’єктивній дійсності, є правильним, істинним (точна копія; точний переклад; точна стрільба)

Чіткість – точний, чітко визначений, ясний (чітке формулювання; чіткий розподіл обов’язків)

Коректність – тактичний, ввічливий, чемний (коректна поведінка)

За допомогою діалогу юрист здатен вирішувати різноманітні службові завдання: установлювати взаєморозуміння з громадянами, виявляти різні підходи до трактування проблем, які їх хвилюють населення

Вміння ставити розумні запитання є вже важлива і необхідна ознака розуму і його гостроти. Якщо саме по собі запитання безглузде і вимагає некорисних, марних відповідей, то окрім сорому для того, хто запитує, воно має ще й той недолік, що спонукає необережного слухача до безглузвих відповідей

I. Кант

Класифікація запитань

Зазначені запитання можуть застосовуватися як окремі тактичний прийом, так і входити до складу певних тактичних комбінацій (систем прийомів), які формуються залежно від ситуації слідчої дії

Науково обґрунтована багаторівнева класифікація запитання та визначення можливостей, їх застосування в процесі спілкування учасників кримінального процесу, спрямованого на отримання доказової інформації, відіграє можливу роль у розслідуванні кримінальних справ

Комунікативна діяльність посідає одне з важливих місць у професійній діяльності юриста. Спілкування може відбуватися у конфліктних ситуаціях, коли між сторонами виникають різноманітні правові, моральні, особисті претензії. На всіх рівнях спілкування важливо не лише дотримуватись логічних та мовних норм, а й уміти встановлювати зворотній зв'язок, відгукуватися на думки, почуття, проблеми іншої людини

Логіко-психологічна сутність запитань

Коректні логічні запитання

До логічно конкретних відносять запитання, на які існує істинна відповідь

Вузлові запитання

Навідні коли правильна відповідь якимось чином підготовлює або наближає людину до вузлового розуміння запитання

Викривальні – спрямовані на викриття неправдивих показань

Неконкретні запитання

а) якщо воно включає терміни, значення яких невідомі співрозмовнику;
б) якщо деякі терміни, які зустрічаються в ньому, не є чітко визначеними

Пряма підказка

Непряма підказка

Вербальні засоби комунікації

Невербальні засоби комунікації

Навідні – ст. 143, 167, 171 КПК

Запитання як джерело психологічного впливу

Запитання – джерело психологічного впливу

Запитання як окремий тактичний прийом

Запитання за діапазоном свого застосування можна віднести до універсальних тактичних прийомів, які ефективно використовуються в різних процесуальних діях. Під час допиту немає нічого шкідливішого, ніж постановка розпливчастих запитань, невиразних або не зовсім ясних тому, кому вони ставляться, оскільки на такі запитання, як правило, будуть здобуті відповіді, що мають характер загальних суджень. Для досягнення позитивного результату щодо отримання необхідної інформації від реципієнта слід створити таку морально-психологічну атмосферу, яка б сприяла комунікації й викликала взаємоповагу між правоохоронцем і особою, якій ставлять запитання

Відповідь – це істинне висловлювання,
судження, яке дає інформацію, затребувану запитанням

Майстерний оратор отримує багато позитивних відповідей на поставлені питання.

Д. Карнегі

Отже, якщо ви прагнете стати хорошим співрозмовником, станьте передусім хорошим слухачем. Цікавлячись, ви зацікавите людей собою. Ставте запитання так, щоб інші відповідали із задоволенням.

Д. Карнегі

Перші півгодини він ставив такі питання, що не було жодної людини, яка б не була з ним згідна. А потім крок за кроком він підводив публіку до висновків, які були потрібні йому.

Д. Карнегі

Мій спосіб почати та виграти суперечку – це знайти спільні погляди.

А. Лінкольн

